

Др Лука Кеџман¹
au.unibl.org;

О УМЕТНОСТИ, ПОЗОРИШТУ, ГЛУМЦУ...

Апстракт: Деценијама уназад дешавају се чудни процеси у области уметности уопште, а у позоришној посебно. Дефинисање уметности се svelo на произвољно и неушемељено и њо од стране оних који се мало или нимало не разумеју у уметности.

Кључне речи: уметности, позориште, глумац, знак, симбол, реџијаџор, инџерџреџаџор, уметник, драмски џексџ

Не знам зашто, али година-ма сам одлагао да пишем о једном догађају који се одиграо јуна месеца 2003. године. Наиме, почетком тог месеца била је премијера представе у НПРС *101 година на дну*, Максима Горког, у адаптацији и режији Јовице Павића. Представа која је на мене оставила недефинисан утисак и о којој сам писао за *Глас Срџски*, првенствено због два јубилеја, сто прве године поставке текста *На дну*

и четрдесет година сценографског и уметничког рада Живорада Жике Пећарића, а не зато што је позоришна уметност инсистирала да се латим пера. Међутим, догађај који је уследио након представе је и те како био вредан пажње. Изашавши из зграде, упутио сам се до позоришне кафане, оне у ћошку, и случајно послушкивао разговор двојице младића који су корачали пола метра испред мене. У једном моменту Први младић је упитао Другог

¹ luka.kecman@au.unibl.org

младића: „Де, бога ти, реци ми искрено. Јеси ли ти ишта разумео у овој представи?“ Други младић је одговорио кратко и одлучно: „Нисам, али то мора да је уметност!“ Занемео сам и застао за тренутак. Каква дефиниција уметности! Какав одговор на многе дилеме које су ме тада мучиле у вези са дешавањима у уметности уопште, а и данас ме муче. Можда још и више. Дакле, уметност је оно што не разумемо!! Сурово и понижавајуће. Чистио сам момке пивом, не рекавши зашто, и остао у дуготрајном размишљању, које ево и до данас траје. Сада знам да сам све ово време преиспитивао ту дефиницију, и сваки пут када бих одлазио у позориште, али не само у позориште, изнова сам проверавао изречено. У већини случајева дефиниција се показала тачном. Шта се то дешава? Зашто публика иде у позориште, гледа представу, почесто ништа не разуме, а онда се лаконски закључи, то је уметност! Зар уметност не треба да буде разумљива и да комуницира са што већим бројем конзументата? Не у популистичком смислу, већ у суштаственом! Зар уметност није једнака једноставности? У ликовној и музичкој постоји милион праваца и израза, инсталација и експериментата, те се некако то и прихватило као вид комуникације са малим бројем конзументата. Наравно, оних који то стварно разумеју а не оних

који се само сликају на отварању изложбе или концерта. У позоришту постоје речи, знаци, симболи, светло, сценографија, декор, рекевизита, прича коју причају њихова величанства Глумци! Поред свега овога, како је могуће да неко изађе после представе и каже да ништа није разумео? Превише је средстава које помажу да се осмисли једна целина и да се она јасно и недвосмислено представи публици, без које нема позоришта! Да ли је могуће да је нестало добре приче, драме, драмског текста, драмског предлошка, сценарија, драматизација, адаптација и чега све нема у позоришту, што представља полазну основу да се направи позоришни доживљај врхунског интензитета? Можда се публика обезобразила па неће да се интересује и нешто научи о позоришту, како би разумела нове тенденције и позоришни језик који јој се нуди? Или се у позоришту једноставно речено, само одрађује посао! Стасали неки нови извођачи редитељских, драматуршких, сценографских и наравно глумачких радова, да парафразирам легендарног Зорана Радмиловића. Ти радови се изводе произвољно, јер наравно, не постоји никаква одговорност, која би требало да се деси након критике, које опет нема ни да је микроскопом тражите. Дакле, господо, где се сакрила уметност, она која се разуме? Она у коју

ћемо да поверујемо, иако смо свесни да је све то измишљено и да је стварност можда само мало учествовала у стварању драмске приче. Да поткрепим ову мисао реченицом Жана Коктоа написаном поводом светског Дана позоришта, давне 1963. године, у којој наводи: *Догађа се њивилетијом њозориштиа њај њарадокс да истѡрија која се с временом деформише и митѡ који се с временом учвршћује, налазе своју њраву стварност на даскама.* Савршена мисао која указује на то да је глумачка уметност и глумачки израз више стварност него што је то стварност сама, односно, да је уметничка истина доминантнија у односу на историју или мит! У другој једној реченици, из истог текста, Кокто додаје: *Велики ѡлумац је онај уметник који даје уѡисак да имѡровизује, да измишља свој ѡтекст, да ѡа измишља и имѡровизује за свакој ѡјединца.* Дакле, велики Кокто указује на оне глумце-уметнике који својим делањем на сцени, а пре свега говором, стварају уверење о томе како у тренутку творе причу и радњу, и како се једино тако нешто могло догодити и никако другачије! Тако се заправо даје живот тексту, без обзира на то да ли је он литерарно мање или више добар. Тако се ствара уметност игре подтекста, којој текст може послужити само као повод. Ту почиње умет-

ност глумачког стваралаштва која је у позоришту основа за уметнички вредну представу. Данас, чини ми се, драматичари су заборавили да исписују стварност стварнију од стварне, задовољавајући се фрагментима, где ликови немају простора и времена да се развију, а глумци су ту да изрецитују текст и повременим егзибицијама подсети да би могли и нешто одглумити. А редитељи, углавном аранжирају а све мање режирају! И нико не чита! Јер да је супротно, можда би набасали негде на текст који је написао Артур Милер, опет поводом светског Дана позоришта, 1964. год, у којем истиче: *Више неѡ у било којем истѡријском раздобљу људскоѡ живоѡа, ѡозориштие је данас неѡходна уметностѡ. Јер ѡозориштие, изнад свеѡа, уме човека ѡоставити у средиштие свеѡа.* Милер ово исписује у времену када телевизија и филм агресивним присуством, преузимају примат у односу на све сфере људскога живота. Отуда он опомиње, и скреће пажњу на врхунске специфичности позоришта и у другом делу текста истиче: *Драма је добра не ѡ оном шѡ ѡриказује, неѡ ѡо смислу који нам ѡѡкрива, а ѡгдалац уѡраво цени оне комаде који у човеку ѡѡкривају универзално, оне елементие њеѡове ѡприроде који су у ствари међународни.* Ја бих само овај крај незнатно преформули-

сао, извињавајући се Артуру Милеру, и рекао *које се у ствари тичу свих нас*. То, да ли нас се тиче је некада, а посебно данас, од пресудне важности за добру драму, добро позориште и глумце-уметнике. У супротном, заиста, шта нас се тиче!! Шта нас се тичу приче које су спецификум неког појединца, био он из наше културолошке, историјске или социјалне средине или из неке друге? Шта нас се тичу приче које можемо прочитати у новинама, порталима или слушати у вестима, чак драматичније него што се то приказује на сцени? Шта нас се тичу, ако немају ту одредницу да су проблем свих нас!

У ноћи када је грчки филозоф Сократ морао да попије чашу отрова, и тако се изврши пресуда над њим, његови ученици су отворили врата тамнице и рекли учитељу: *Ми смо њој илајили чуваре тамнице, дежи из ње!* Сократ је на то одговорио: *Ја вас њој никада нисам учио*. Ученици су одговорили: *Ви сте нас учили да закони наше земље не вреде*. Сократ: *Ја сам вас учио да не вреде, с њим да мењате законе, али не да се не њојоравате законима!* Затим је попио отров, јер је за Грка легалитет био основни принцип хуманог живота. Таква прича нас се тиче, као што нас се тиче и Антиголина судбина, или одлука једнога Бановић Страхиње да опрости својој љуби, под условима

да сви ствараоци позоришног чина разумеју време и значење ових прича које нас се и данас тичу.

Уверљивост позоришног чина је од пресудног значаја на основу којег ћемо исти назвати уметношћу или не, и она се најпре рефлектује и препознаје по реакцијама публике. Наравно, потребно је да у позориште дође гледалац чистог срца, спреман да прими све без остатка, да не мудрује и лови грешке, правећи се како све зна. Већина тако и улази у позоришни храм, чиста срца. Зашто се онда не дешава та врхунска хемија у размени гледалац-глумац? Ко спушта рампу раздора? Да ли ће се поновити историја, и подићи споменик глумцу и гледаоцу на којем ће писати: *Највећем њлумцу и најбољем њозоришном њледаоцу!*² Свакако да је ово питање метафоричког значења, али та тајна ве за између уметничког стварања и уметничког доживљавања је главни мотив који тера публику у салу.

Зато је потребна велика посвећеност свих који учествују у

2 Професор Федор Степун, са катедре за позоришну уметност у Минхену, је давне 1953. године објавио књигу *Позориште и филм* (Theater und Film), у којој наводи догађај који се десио у једном медитеранском позоришту у којем се играо Шекспиров *Отело*. Један апсолутно посвећени гледалац, изразитог темперамента, изнервиран и узрујан због издајника и интриганта Јага, када се овај појавио на сцени, извадио је пиштољ и убио га. Убица је осуђен на смрт, а онда су обојицу сахранили у исти гроб написавши на надгробни споменик наведени епитаф: *Највећем њлумцу и најбољем њозоришном њледаоцу!*

стварању позоришног чина, а посебно глумаца. Они су главна и најважнија спона између аутора драме, текста, сцене и публике. Његово величанство глумац не сме да буде ничији инструмент, већ стваралац. Глумац-уметник није рецитатор текста, већ ту-

мач написаног, обликујући га кроз сва изражајна средства и у свакој наредној улози је другачији! Он је тај који неће дозволити да неко именује уметност онако, како су то учинили момци са почетка овог текста, *нишџа не разумем, али њо мора да је уметност!!!!*